

перебували на повітрі. Кожний педагог-організатор у літньому оздоровчому таборі повинен шукати своє, творити, розвиватися, але одночасно і постійно аналізувати, давати собі оцінку, вдосконалювати свою майстерність.

Список використаних джерел

1. Здравствуй, юбилейное лето 2005! : сборник информационно-методических материалов для педагогов-организаторов детских лагерей МДЦ «Артек» / уклад. Т.В. Макарова, О.А. Мельниченко, А.В. Артемьев. – МДЦ «АРТЕК», – 2005. – 58 с.

2. Соціально-педагогічна діяльність у дитячих оздоровчих таборах: навч.-метод. посіб. для фахівців та студ. – організаторів літнього відпочинку дітей та молоді / С. Я. Харченко [та ін.] ; заг. ред. С. Я. Харченко . – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 284 с.

3. Технологія виховної роботи в умовах табірної зміни (теорія і практика). – Київ : «Грайлик», 1998.

Матрос Ольга ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ПРЕДМЕТНОЇ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Соціальна робота в Україні має свої особливості, обумовлені як історичним розвитком, так і впливом сучасних світових тенденцій. Необхідно відзначити, що соціальна робота у нашій державі здійснюється в умовах гострої економічної кризи. Як свідчить історичний досвід, потреба у комплексній соціальній роботі особливо зростає в кризові періоди, коли погіршується доля мільйонів людей. Власне таке становище склалося у нашій країні в 90-х роках і, на жаль, продовжує залишатися понині. Криза в Україні набула системного, затяжного характеру. Тому за минулий час соціальна робота стала невід'ємною частиною нашого суспільства. Сформована майже з нуля система соціального захисту і соціального обслуговування населення. Успішно підтримувала та підтримує багато категорій населення, які стали дезорганізованими та залишені поза межею виживання радикальними соціально-економічними та політичними змінами 1990-х рр.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений аналіз наукової літератури з теми дослідження свідчить, що деякі відомості про предметну сферу соціальної роботи висвітлено на сторінках праць М. Фірсова, зокрема автор дещо розширює розуміння суті соціальної роботи. Дослідниця Є. Холостова у публікаціях виділяє основні професійні завдання соціальної роботи. Деякі аспекти даного дослідження розглянуто у працях В. Колкова, Л. Топчій. Проте історіографічний аналіз наукової літератури свідчить про те, що досі немає цілісного дослідження стосовно предметної сфери соціальної роботи в Україні.

Мета статті – висвітлити особливості аналізу предметної сфери соціальної роботи в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Термін «соціальна робота» прийнятий у всьому світі і означає вияв гуманного становлення людини до людини.

Порівняльний аналіз визначень поняття «соціальна робота», які зустрічаються у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, свідчить про відсутність узагальненого його розуміння. Єдине, в чому збігаються точки зору різних авторів – це визнання соціальної роботи як різновиду діяльності. Більшість їх вважають, що це повинна бути «професійна», «практична» діяльність. В інших характеристиках цієї діяльності, зокрема в головних, таких як мета, суб'єкт, об'єкт соціальної роботи, підходи різняться.

Представники однієї групи науковців переконані, що метою соціальної роботи є оптимізація здійснення суб'єктивної ролі людей у всіх сферах життя суспільства в процесі життєзабезпечення і діяльності особистості, сім'ї, соціальних та інших груп і спільнот в суспільстві. При цьому здійснюється «керування обставинами», «організація цих обставин в оптимальну систему, що забезпечує суспільству необхідний виховний ефект». Як бачимо, у наведених визначеннях соціальна робота має оптимізувати обставини здійснення суб'єктивної ролі людей у всіх сферах діяльності, тобто створювати необхідні умови для освоєння і здійснення соціальних ролей у суспільстві. На наш погляд, у такому занадто широкому розумінні соціальна робота багато в чому перебирає на себе функції таких соціальних інститутів суспільства, як освіта, виховання, культура, політика, сім'я тощо, які мають створювати умови для успішної соціалізації індивідів у всіх сферах суспільства.

Представників другої групи науковців об'єднує розуміння соціальної роботи як своєрідного «інституту допомоги в тій чи іншій сфері». Соціальна робота покликана допомагати у вирішенні «проблем, що відображають суспільне чи індивідуальне неблагополуччя», надавати допомогу «в реалізації соціальних прав громадян і компенсації фізичних, психічних, інтелектуальних, соціальних та інших недоліків, що заважають їх повноцінному функціонуванню. У наведених визначеннях, хоч і неявно, відчувається «присутність» процесу соціалізації. Негаразди і труднощі в тій чи іншій сфері суспільства, що заважають успішній соціалізації (а вона – запорука успішного функціонування) мають бути усунені за допомогою соціальної роботи».

Розуміння соціальної роботи як допомоги поширене і серед зарубіжних дослідників. Так, австрійська академія соціальної роботи пропонує розглядати соціальну роботу як специфічну форму допомоги з боку суспільства у вирішенні соціальних потреб і конфліктів, викликаних індивідуальними або соціальними причинами, розв'язати які люди самі не в змозі.

Найбільш широко серед дослідників соціальної роботи представлене розуміння її сутності у визначенні, яке пропонує Національна асоціація соціальних працівників США. Соціальна робота, за їх розумінням, – це професійна діяльність з надання допомоги індивідам, групам і спільнотам,

посилення чи відродження їх здатності до соціального функціонування та створення сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей.

Більшість провідних спеціалістів різних країн світу виступають сьогодні за уточнення поняття «соціальна робота» – в тому розумінні, що забезпечення гарантованої соціальної допомоги людині, задоволення її мінімальних потреб і благодійна допомога тим, хто знаходиться за межею бідності – це не соціальна робота. Це невірне визначення. Соціальна робота повинна полягати в тому, щоб навчити клієнтів активно долучатися до процесу вирішення своїх проблем; саме в цьому полягає основна функція соціальної роботи як професійного виду діяльності. Отже, мова йде про активізацію власних зусиль у скрутних життєвих ситуаціях. Дослідник М.Фірсов розширює розуміння суті соціальної роботи, включаючи в неї як допомогу, так і взаємодопомогу в системі соціокультурних і психосоціальних взаємодій і відносин різних суб'єктів.

Як бачимо, орієнтація допомоги на здійснення, посилення та відродження соціальних функцій індивіда чи групи виступає сутнісною характеристикою соціальної роботи практично в більшості її визначень у літературі: в такому контексті соціальна робота перебирає на себе функцію допомоги у здійсненні процесу соціалізації, який саме і націлений на підготовку людини до реалізації нею соціальних функцій у широкому діапазоні різноманітних сфер соціального життя.

Як свідчать історичні джерела, соціальна робота виникла ще в біблійні часи як благодійність, релігійний обов'язок віруючого, як система гуманітарних послуг нужденним. Однак лише у минулому столітті ця робота визнана у всьому світі як професія, що потребує спеціальної підготовки. Соціальна робота відрізняється від філантропії, благодійності, меценатства та подібних видів діяльності своєю орієнтацією не лише на допомогу людині в розв'язанні повсякденних проблем, але й на навчання її, при необхідності, подолати труднощі, розвиток у неї умінь і навичок самоорганізації. Світовий досвід засвідчує ефективність цієї допомоги, яка надається не розрізненими одинаками, а могутніми професійними об'єднаннями різних типів, що підтримуються державою і громадськістю. На Заході поступово формувалася думка про те, що допомога людям, які вибилися з життєвої колії або через об'єктивні причини не можуть увійти в неї (інваліди, престарілі, одинокі, безробітні, бідні та інші соціальні аутсайтери), – це показник культури і цивілізованості суспільства.

У соціальній роботі як професійній діяльності виділяють три рівні: макрорівень – соціальна політика; мезорівень – соціальні програми регіонального, місцевого рівня і за місцем проживання; мікрорівень – соціальна робота з клієнтом [1, с. 15]. Існують й інші підходи до виділення предметної сфери соціальної діяльності. Наприклад, якщо за основу взяти сфери соціальної практики, то в такому випадку можна виокремити соціальну роботу у сфері освіти, охорони здоров'я, дозвілля і т.п. Поширеним підходом є також виділення спеціалізацій соціальної роботи за характеристикою соціально-психологічних особливостей клієнтів: соціальна робота з молоддю,

соціальна робота з сім'єю, соціальна робота з важкими підлітками чи іншими категоріями населення. У всіх цих видах соціальної роботи здійснюється конкретизація (наприклад, оптимізація механізмів соціального функціонування індивіда, профілактика і корекція поведінки окремих осіб або груп), що відображено у відповідних посадових інструкціях спеціалістів.

До основних професійних завдань соціальної роботи на макрорівні російський дослідник Є. Холостова відносить:

- ціленаправлений вплив на формування і реалізацію соціально-економічної політики на всіх рівнях – від місцевого до державного – з метою забезпечення соціально здорового середовища життєвого існування і життєвої діяльності людини і створення системи підтримки людей, які опинилися у скрутній ситуації;

- аналіз впливу змін, які відбуваються в соціальному розвитку суспільства чи окремого регіону, на соціальне становище різних груп населення;

- забезпечення взаємодії державних, громадських і благодійних установ у сфері соціального захисту громадян;

- розробка поряд з державними критеріями додаткових (місцевих) показників і критеріїв надання соціальної допомоги населенню [3, с. 16].

Соціальна робота на макрорівні реалізується через систему закладів і організацій соціальної роботи у їх вертикальних і горизонтальних зрізах, яку очолює Міністерство праці і соціальної політики України. Найбільш загальним критерієм ефективності соціальної роботи на макрорівні можна вважати стабілізацію негативних тенденцій у соціальному здоров'ї суспільства і його поступове поліпшення. Причому принциповою умовою ефективного впливу соціальних служб на вирішення проблем соціального здоров'я суспільства є парадигма їх діяльнісного статусу. У зв'язку з цим у процесі підготовки спеціалістів для роботи на макрорівні вагоме значення має визнання домінуючої ідеології організації соціальної роботи: або активне втручання в соціальне середовище з метою раннього виявлення проблем і реалізації профілактичних заходів на всіх рівнях соціальної роботи, або пасивна констатація явищ, фактів і очікування винятково добровільного, не стимульованого соціальною службою, звертання клієнтів [6, с. 9]. У зарубіжній практиці макрорівень соціальної роботи відображає напрями соціального адміністрування і планування, а підготовка спеціалістів здійснюється в магістратурі або в рамках так званих «просунутих» освітніх програм.

На мезорівні соціальна робота відображає специфіку об'єктів її діяльності, конкретних соціальних груп і направлена на профілактику важких життєвих ситуацій, реабілітацію і адаптацію окремих людей чи груп до нових незвичних умов життєдіяльності. Мета соціальної роботи на даному рівні зводиться до:

- створення спеціалізованих соціальних служб для різних груп населення для вирішення їх типових соціальних і особистісних проблем;

- організації комплексних служб підтримки найбільш соціально незахищених (вразливих) груп населення;
- розробки технологій роботи з різними проблемними групами, допомоги їм у процесах соціальної адаптації, реадаптації і реабілітації і отримання відчутних соціальних послуг;
- розробка комплексних соціальних програм з вирішення соціальних проблем конкретної групи населення і т. п. [5, с. 17].

Мікрорівень соціальної роботи – це та ж сфера практичної психосоціальної діяльності, але в більшій мірі представлена індивідуальною роботою з клієнтами.

Соціальна робота на цьому рівні направлена на вирішення наступних професійних завдань:

- надання допомоги окремії людині, яка опинилася у важкій життєвій ситуації, шляхом підтримки, консультування, реабілітації або використання інших видів соціальних послуг;
- актуалізація потенціалу самопомоги людей, що опинилися у складній життєвій ситуації, активізація потенціалу власних сил і можливостей конкретної людини;
- здійснення профілактичної роботи з попередження виникнення факторів, які негативно впливають на життєдіяльність особистості та ін. [5, с. 74].

Діяльність спеціалістів даного рівня базується на принципах співпраці і розуміння, відкритості і конфіденційності, своєчасної соціальної допомоги і підтримки, пріоритетності профілактики психосоціальних проблем, визнання цінності особистості клієнта і значущості його проблем. У зв'язку з цим важливого значення набуває оволодіння етикою соціальної роботи як основи професійної діяльності, яка представляє собою «сукупність принципів і правил спілкування і поведінки, моральних норм і приписів, які регулюють відносини між працівниками соціальних служб і клієнтами, між самими соціальними працівниками, а також між соціальними працівниками і службовцями державних і недержавних управлінських структур» [2, с. 381].

Діяльність працівників соціальних служб, незалежно від спеціалізації регламентується принципами, які складають інваріантний професійний зміст. Основними з них є:

- активний характер соціальної роботи, зорієнтованої на збереження чи створення умов, які дозволяють залучати до роботи самих клієнтів як суб'єктів дії;
- цільовий характер соціальної роботи, що проявляється у формуванні принципів і положень, правових норм, які забезпечують соціальний захист різних груп населення, у здійсненні заходів з підтримки належних умов існування з врахуванням індивідуальних потреб людей;
- превентивний характер соціальної роботи, який передбачає здійснення профілактичних заходів з попередження девіантної поведінки [4, с. 26].

Цілком очевидно, що у нашій країні в ситуації економічної кризи і відсутності додаткової матеріальної підтримки соціальних програм, основний

акцент зроблено на індивідуальну соціальну роботу і власне до неї необхідно готувати спеціалістів, які повинні вміти активізувати потенціал самопомоги кожної конкретної людини.

Як уже відмічалось, соціальна робота є універсальним видом діяльності. Вона вимагає від спеціаліста знань у найрізноманітніших сферах і, що ще важливіше, умінь використовувати їх на практиці. У зв'язку з відсутністю державного стандарту із соціальної роботи ми можемо навести лише орієнтовний перелік різноманітних професійних обов'язків соціального працівника.

Професійна діяльність соціального працівника характеризується трьома основними підходами при вирішенні проблеми:

1. Виховний – роль учителя, консультанта, експерта. Соціальний працівник в таких випадках дає поради, навчає навичкам правильної поведінки, встановлює зворотній зв'язок, застосовує рольові ігри як метод навчання;

2. Фасилітативний – роль помічника, прихильника або посередника при подоланні труднощів чи проблем. Соціальний працівник інтерпретує поведінку клієнта, пояснює ситуацію, яка склалася, пропонує і обговорює план подальших дій клієнта, допомагає віднайти внутрішні ресурси.

3. Адвокативний – роль адвоката від імені конкретного клієнта або групи клієнтів, а також помічника тих людей, які спроможні самостійно захищати свої права. Такого роду діяльність включає в себе допомогу окремим людям у висуненні аргументів, підборі документальних і законодавчих матеріалів.

Аналізуючи сфери діяльності соціального працівника, необхідно підкреслити, що вона, обумовлюється його спеціалізацією. Сьогодні соціальні працівники спеціалізуються більше ніж по 20 напрямках. У відповідності з спеціалізацією можна виділити групи соціальних працівників, зайнятих переважно управлінською діяльністю (менеджери соціальних служб і органів соціального захисту), контактною соціальною роботою в рамках основних видів соціального обслуговування (соціально-економічні, соціально-медичні, соціально-педагогічні, соціально-психологічні, соціально-правові і соціально-побутові послуги), профілактичною і превентивною профілактичною роботою і т.д.

Висновки дослідження. Отже, аналізуючи сутність, сфери діяльності і функції соціальної роботи і соціальної педагогіки в Україні необхідно зауважити, що це питання не є до кінця вирішеним як в теоретичному так і на законодавчому рівнях. Особливо це стосується трактування сутності понять «соціальна робота» і «соціальна педагогіка», розмежування можливих сфер їх професійної діяльності, категорій клієнтів, специфіки послуг, сутності підготовки фахівців, відмінностей спеціалізацій, особливостей післядипломного навчання.

Тому у нашій країні часто звучить запитання: а чи доцільно взагалі розмежовувати поняття «соціальна робота» і «соціальна педагогіка», адже в багатьох країнах світу такий поділ відсутній.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним напрямом подальшого наукового розгляду може бути порівняльний аналіз із зарубіжним досвідом організації соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Список використаних джерел

1. Колков В. В. Методологические аспекты формирования теории работы / В. В. Колков // *Работник социальной службы*. – 1997. – № 1(1). – С. 15–29.
2. Российская энциклопедия социальной работы : [у 2 т.]. – М., 1997. – Т. 2. – 381 с.
3. Теория социальной работы: учебник / под ред. Е. И. Холостовой. – М.: «Юристъ», 1999. – 334 с.
4. Топчий Л. В. Проблемы профессионального мастерства специалистов по социальной работе / Л. В. Топчий // *Работник социальной службы*. 1997. – № 1(1). – С. 26–54.
5. Топчий Л. В. Кадровое обеспечение социальных служб: состояние и перспективы развития / Л. В. Топчий // *Работник социальной службы*. – 1997. – № 2. – С. 74–96.
6. Шардлоу С. Навыки социальной работы / С. Шардлоу // *Что такое социальная работа*. – Амстердам – Киев, 1996. – С. 9–37.

Перфільсва Майя

РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ СФЕРІ

У багатьох країнах довгий час особи з особливими потребами вважалися людьми, що живуть на маргінесі нормального життя, яких потрібно оточити доглядом, забезпечити їм умови існування, не сподіваючись з їхнього боку самостійності і суспільної придатності. Але в останні роки настали зміни у суспільній ментальності, а також у практичній діяльності на користь осіб з інвалідністю, що уможливило їхню освітню, професійну і суспільну активність.

Окремі аспекти теоретичної розробленості соціалізації дітей з особливими потребами відображено у наукових працях таких дослідників як: О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, Т. Кравченко, К. Кольченко, Н. Коляди, Н. Лавриченко, О. Литовченко, А. Мудрика, С. Савченка, С. Харченка та ін.

Мета статті – стислий аналіз роботи з дітьми з особливими потребами у позашкільних закладах Уманщини.

Нині в Україні, незважаючи на труднощі, спостерігається розв'язання важливих проблем на шляху запобігання явищу інвалідності. Нові завдання для науки і суспільства визначають необхідність не тільки створення відповідної свідомості (у рамках завдань, що пропагують здоровий спосіб життя), пов'язаної із зачаттям і умовами перебігу вагітності, раннім діагнозом та ранньою стимуляцією розвитку, а також екологічною і оздоровчою освітою.

Сьогодні до основних видів порушення функцій організму дитини належать: порушення психічних функцій (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, інтелекту, емоцій, волі, свідомості, поведінки, психомоторних функцій); 5 порушення мови і мовних функцій (усної та письмової, вербальної і невербальної мови, порушення голосоутворення та інше); порушення сенсорних функцій (зору, слуху, нюху, дотику, тактильної, больової, температурної та інших видів чутливості); порушення статодинамічної функції (рухових функцій голови, тулуба, кінцівок, статики, координації рухів); порушення функцій кровообігу, дихання, травлення, виділення, кровотворення, обміну речовин і енергії, внутрішньої секреції, імунітету; порушення, зумовлені фізичним каліцтвом (деформація обличчя, голови, тулуба, кінцівок, що